

Klara Wijkander

Minnesord av Bertil Ejder

Särtryck ur Vetenskaps societeten i Lund Årsbok 1978 sid 107 -113

Vetenskaps societetens stiftande ledamot sedan 1940 fru Klara Wijkander f. Kock avled den 25 september 1977 i Lund. Hon var född den 28 november 1888 och således vid sin bortgång nära 89 år gammal.

Detta är i kortaste form meddelandet om en förlust som i höstas drabbade Societeten. Men det är mycket mer än så. Det är ett tillkännagivande, att en av de sista representanterna för det lärda Lund från tiden före det första världskriget har lämnat oss. För dem som kände Klara Wijkander närmare verkar det som om vi hade förlorat en ankargrund, som vi till nyligen var lyckliga nog att ha.

Klara Wijkander var dotter till professor Axel Kock, på äldre dagar vårt universitets rector magnificus (1911 -1 916) och själv Societetens hedersledamot från 1924. Hennes moder var dotter till förste teologie professorn och domprosten Carl Olbers. Hennes rötter gick alltså mycket djupt ner i den skånska myllan. Vid dotterns födelse var Axel Kock docent i nordiska språk vid Lunds universitet. Sitt andra dopnamn, Severina, fick flickan efter den doktor Oscar Severin Edvard Ström, provinsialläkare i Skytts härad, som var den ene av den unge Axel Kocks förmyndare då hans föräldrar tidigt hade gått bort. Doktor Ström skattades mycket högt i familjen Kock.

Redan 1890 blev Axel Kock professor i sitt ämne vid den då nygrundade Göteborgs högskola och samtidigt dess rektor. På ett – som det senare skulle visa sig - karakteristiskt sätt var Klara Kock alltså mycket tidigt både lundensare och göteborgare. Då Axel Kock redan 1893 återvände till Lund som privatlärare, bekymrad över sin sviktande syn, som åtminstone enligt hans egen tro inte för väl av tillvaron i Göteborg, följdes han givetvis av sin familj.

Det är inte särskilt mycket den större yttervärlden vet om Klara

Klara Wijkander

Kock under denna tid. Hon var tydligtvis ett under av receptivitet och mogenhet, därom vittnar hennes hågkomster på äldre dagar. - Hon utexaminerades 1909 från Privata högre lärarinneseminariet i Lund

I Axel Kocks korrespondens skymtar redan tidigt medlemmar av den framstående släkten Wijkander. Där ser man bland andra översten vid Värmlands regemente, sedermera generalmajoren Theodor Wijkander, och där uppträder rektorn vid den läroanstalt, som numera kallas Chalmers tekniska högskola, astronomiprofessorn August Wijkander.

Klara Kock blev 1910 maka till dåvarande ombudsmannen i Brand- och Lifförsäkrings-A.B. Svea i Göteborg, sedermera assuransdirektören Theodor Wijkander, och blev för andra gången göteborgare. Därmed inleddes en period i hennes liv, kännetecknad av, utom representationsplikter, ett mångsidigt och fruktbart socialt arbete. Ty det var naturligtvis inte förenligt med en så verksam och utåtriktad natur som Klara Wijkanders att stanna inom väggarna av ett hem, låt vara att detta var stort och erbjöd många krävande uppgifter.

Om Klara Wijkanders omfattande och mångsidiga verksamhet på de antydda fälten kan mycket sägas och har i olika sammanhang också sagts. Man bör här kanske i första hand nämna hennes insatser inom den viktiga föreningen Barnavärn. Denna upprättade ett par hem för ogifta mödrar, med särskild avsikt att dessa skulle lära sig att väl vårda sina nyfödda barn, varjämte fören ingen främjade utbildningen av småbarnssköterskor. Denna verksamhet av pionjärkaraktär har sedermera övertagits av den offentliga sociala omsorgen .

Det kan vidare antecknas, att Klara Wijkander skänkte av sina krafter till Centralrådet för halvöppen barnavård, styrelsen för Göteborgs förskoleseminarium samt den filantropiska föreningen Genom eget arbete. Överallt beklädde hon mycket framskjutna poster, som hennes kunnighet och hennes ledaregenskaper snabbt förskaffade henne.

Själv har hon fört pennan i den instruktiva artikeln "En återblick på 'Föreningen för barnbespisning och skollovskolonier i Göteborg' verksamhet", i denna förenings Minnesskrift 1886 - 1966. Hon tillhörde föreningen, startad 1890, under många år, ända från 1919, och var en av dess drivande krafter. I den nämnda artikeln visar sig såväl hennes överblick och kunnighet i administrativa ting som hennes sinne för de små konkreta problemen.

Något artskilt härifrån var hennes arbete inom Göteborgskretsen av Fredrika

109

Bremerförbundet, vilken hon var med om att starta. Kollegor där har vittnat om den ledande roll hon spelade, inte bara under åren 1940-47, då hon var ordförande i kretsen. Också under andra perioder hade medlemmarna tillfällen att lyssna till henne, då hon talade om gammalt och nytt, belysande det utifrån sina egna rika erfarenheter. Arbetet i kretsen var naturligtvis till icke ringa del praktiskt och har inte avsatt överväldigande många spår i protokollen i de olika sektionerna.

Men de redan i föräldrahemmet grundlagda lärda instinkterna tog sig också uttryck. År 1937 utkom i Göteborg första delen av den numera långa och ytterst välnummerade skriftserien »Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning». På insidan av främre omslaget står: »Tryckningen av Meijerbergs arkiv för Svensk Ordforskning, I, har till väsentlig del bekostats av assuransdirektör och fru Theodor Wijkander.» Det är inte särskilt svårt att gissa, vems ande det är som svävar över denna vackra gärning till svensk språkvetenskaps fromma.

Typisk för den generösa inställningen till vetenskapen är också följande, kanske mindre kända förhållande .

Då Axel Kock år 1928 hade lett den auktoritativa tidskriften »Arkiv för nordisk filologi» i fyrtio år, frånträdde han på eget initiativ redaktörskapet. Klara och Theodor Wijkander gjorde då till Lunds universitet en mycket betydande donation, som bildar »Axel Kocks fond för nordisk filologi» och vars avkastning skulle möjliggöra det fortsatta utgivandet av Arkivet. Arrangemanget består alltså och antydes på varje häftes omslag och titelblad.

Det skall f.ö. nämnas, att Klara Wijkander på liknande, ofta ännu mer diskreta sätt ekonomiskt understödde vetenskapen. Hon hade själv inte från början fått ägna sig åt den, men den stod hennes hjärta nära. Stödande hedersledamot i Kungl. Gustav Adolfs Akademien var hon sedan 1952.

En senare insats av liknande slag gjorde Klara Wijkander så sent som 1975, mindre än två år före sin bortgång. Hon instiftade då för Vetenskapssocieteten i Lund en fond som bär Axel Kocks namn. Ur denna fond skall Societetens styrelse varje år utdela en belöning till en yngre forskare inom de språkliga ämnena vid Lunds universitet. Såväl kapital som ränteavkastning skall vara förbrukade efter tjugo år.

Bland Axel Kocks många efterlämnade brev (i Lunds universitetsbibliotek) finns ett par, där man erfar hur vänner till honom hjälper till att i Arild spåra upp

110

en lämplig sommarbostad för den Kockska familjen. Hur länge dessa sommaruppehåll pågick, vet minnestecknaren inte säkert. Också andra medlemmar av den lundensiska intelligentian hade f.ö. vid denna tid hittat vägen till det idylliska Arild. Under första hälften av 1930-talet tillkom nu det vackra och välutrustade hus, som blev familjen Wijkander-Kocks sommarbostad. Många av familjens vänner inom vetenskapen har där under årens lopp haft sin gång. En mängd av Societetens medlemmar bevarar helt visst i tacksamt minne en eftermiddag i september 1971, då vi var Klara Wijkanders gäster i Arild. Det var dagen för den traditionella höstutflykten, mot vanligheten inte gynnad av vädrets makter. Man hade i kall blåst strövat omkring på Kullaberg, värmd endast av - låt vara utmärkta – kåserande föredrag om berget och dess märkvärdigheter. Nere i det Wijkanderska huset väntade emellertid fru Klara den förblåsta skaran. De som var med kommer nog alltid att minnas stunden framför brasan, då man fick höra om Arildstrakten och livet där i äldre tid.

Klara Wijkanders Göteborgstid slutade successivt. Då hennes make Theodor Wijkander hade avlidit år 1948, stannade hon under allt längre perioder i Arild . Sedan länge fångad av natur och kultur på Kullaberg, hennes barndoms och ungdoms stora upplevelse, fortsatte hon alltså att studera det från olika synvinklar och gjorde bl.a. för det ändamålet vetenskapliga resor till Lund, påbörjade redan 1940, där hon bland annat gästade Landsmålsarkivet. Hon sökte där stöd för sina tankar, jämförde sina anteckningar med vad som där fanns och utgav slutligen 1957 sitt numera välkända arbete "Ortnamn på Kullaberg». Då detta skrives, planeras tredje upplagan av verket. Det geografiska området är i boken väj avgränsat, namnskatten är av betydande storlek, och undersökningen är gjord med inlevelse och kombinationsförmåga. Man konstaterar, att den sentida turismens och pensionatsgästernas Kullaberg inte är identiskt med det man möter på de gamla lantmäterihandlingarnas blad. Valdemarsgrottan, Palnatokes skränt och allt vad det heter är produkter av turistindustriens strävan att förse denna märkliga naturformation med en historisk-romantisk bakgrund, den äldre verkligheten är en annan och högst jordbunden. Klara Wijkander insåg detta. I hennes bok träder det gamla agrara landskapet fram. Dess namnskatt, här kärleksfullt framlagd och tolkad, är mindre sensationell än den turisterna frossade i men i stället ett talande vittnesbörd om mötet mellan natur och människa. Men även om det hela inte är så eggande och prålande som nationalromantikens Kullaberg med accessoarer, är boken ett bevis på ett ovanligt djupt intresse för en läroriksak. Det skall också sägas, att den speciella riktning, inom vilken denna insats faller, alltså inte är särskilt starkt omhuldad i vårt land.

Några uppsatser från denna tid i Kullabygd, Kullens hembygdsförenings årsbok, är att betrakta som förarbeten till det större verket.

Efter framgången med Kullabergs ortnamn ägnade Klara Wijkander ortnamnen på Hallands Väderö ett liknande studium. (Ortnamn på Hallands Väderö. 1: Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1963-64; också separat.) Även detta ämne är naturligtvis väl värt ert sådant studium. Dock får denna publikation stå tillbaka för den om Kullabergsnamnen. Väderön är mindre än Kullaberg, möjligen också mindre intressant från onomatologisk synpunkt.

Ytterligare en insats av Klara Wijkander är att nämna, den som knöt sig till utgivandet även del av hennes faders kolossala brevväxling. Av den kommer förhoppningsvis breven mellan honom och Esaias Tegnér d.y. att inom överskådlig tid utges. Några av de allra tidigaste har redan publicerats i Societetens årsbok 1975. Vad som i dessa "provbrev" ådrager sig uppmärksamhet är inte bara dokumenten som sådana utan också det vetande Klara Wijkander förstod att anknyta till dem. Hennes minne för personer och händelser var enormt rikt, och det bildade inte en torr katalog, snabbt meddelad och uttömd. Fastmer kunde hon, då anledning gavs, producera och reproducera väl valda delar av detta stoff i ständigt nya former och med nya viktiga och färgrika detaljer. Detta betyder inte, an hon upprepade sig. Tvärtom för blev hennes sinne så ungt, att hon väl kunde skilja på vad som redan var sagt och vad som ännu återstod. Och det var inget likgiltigt minnesgods som radades upp för den förtjuste åhöraren, utan hon levde själv med i framställningen och hade sina egna högst personliga och ibland rätt skarpt formulerade åsikter om de agerande och förhållandena kring dem. Hon var en utomordentligt entusiasmerande representant för en epok som med hennes frånfälle nästan slutgiltigt tog steget in i historia och lärdomshistoria. Men hon ville inte vara eller framstå uteslutande som en kunskapsrik traditionsbärare. Uppmanad att fästa på papperet en del av detta stoff, som annars lätt skulle försvinna, kunde hon utbrista ungefär : "Kommer inte på fråga! Det skulle ta en förskräcklig tid, och det skulle vara rysligt tråkigt att sitta där och skriva!" - Det är att frukta, att stora delar av detta vetande har gått förlorat med Klara Wijkandersdöd.

Men i de kretsar, där hon rörde sig, strödde hon frikostigt omkring sig av sin andes håvor. En sådan krets var de emeriterade på Thulehem i Lund, dit hon småningom flyttade och där hon ofta var medelpunkten i

ett hänfört lyssnande sällskap. En annan är Sydsvenska ortnamnsällskapet, till vilket hon kände sig dragen. Där kunde hennes livserfarenhet, hennes vördnad inför ett traditionsstoff men också hennes orädda kritik blomma upp på ett sätt som väckte respekt också hos de unga sakförståndiga.

Klara Wijkander skulle nog inte själv ha gillat tal om att hon lämnar efter sig ett stort tomrum. Hon var mycket saklig och osentimental. Icke desto mindre gör hon det. Vetenskaps societeten i Lund sörjer henne djupt, både för det hon själv var och för det hon därutöver representerade.